

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Bernardin Škunca i Vito Balić (ur.), *Fra Bernardin Sokol: Zbornik slavlja i radova sa znanstvenog skupa o 130. obljetnici rođenja*. Zadar i Kaštela: Franjevačka provincija Svetog Jeronima i “Bijaći” Društvo za očuvanje kulturne baštine, 2018, 479 + XLVIII str. (i str. slikovnih priloga).

Ovo monumentalno djelo (format 17 cm x 23,8 cm) posvećeno je mučeniku i glazbeniku fra Bernardinu Sokolu, rođenomu u Kaštel Sućurcu 20. svibnja 1888., ubijenom od komunističkih partizana, koji su ga, strijeljavši ga na motornom brodu, utopili u moru između otočića Badija kod Korčule i Orebića 28. rujna 1944. godine. Pod pokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar–Kitarović održani su u Splitu i Kaštel Sućurcu od 18. do 20. svibnja 2018. spomen–dani tomu franjevačkomu velikanu.

Zbornik ima dva dijela: prvi, kraći, donosi program i tijek trodnevnoga slavlja. Drugi dio sadrži radove sa znanstvenoga skupa. Poseban odsjek predstavlja popis svih tiskanih skladbi u nizu *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu* (sastavio Vito Balić). Na kraju je opširan sažetak na engleskom jeziku i kazalo osobnih imena, a slikovni se prilozi u boji nalaze u zborniku raspoređeni u tri cjeline na raznim mjestima.

Prvi dio. Prvi dan Sokolovih dana započeo je koncertom njegovih skladbi u crkvi Gospe od zdravlja u Splitu. Svečanost je otvorio fra Bernardin Škun-

ca, voditelj organizacijskoga odbora za održavanje trodnevnoga slavljeničkoga i znanstvenoga programa. Izvedena su Sokolova djela: odabrani angelusi (Zagreb, 1939.) za solo glas i instrumentalnu pratnju (skladbe izriču pozdrav Blaženoj Djevici Mariji) i *Missa jubilaris*, najvažnija skladateljeva kompozicija za soliste, četveroglasni zbor i orgulje (1991., Šime Marović izradio je orkestralnu pratnju). Puni naslov mise glasi: *Perpetuae unioni Croaticae gentis cum Sancta Sede MISSA JUBILARIS in occursu XIII centenarii populi Croatici a suscepto baptisate*. Izvođači su bili zbor i orkestar Hrvatskoga narodnoga kazališta u Splitu sa solistima te dirigentom Ivom Lipanovićem.

Drugi dan započeo je predstavljajanjem državne poštanske marke s likom fra Bernardina Sokola, a zatim je slijedio znanstveni skup. Navečer je pak u kinodvorani Sveti Juraj izveden dramski recital *S Gospom na Hladi užežin mučeničke smrti (Meditativna večer s fra Bernardinom Sokolom)* autorice Renate Dobrić. Kako reče svima prisutnima u uvodnoj riječi fra Bernardin Škunca, ujedno scenarist: “Preko ovoga dramskoga recitala bit ćemo dionici s osobom fra Bernardina Sokola, domoljuba, bogoljuba, čovjekoljuba, prirodoljuba. Sve je to bio, i to na zanosni način” (str. 49).

Treći dan bilo je liturgijsko i pučko slavlje, koji su održani u franjevačkoj crkvi i klosturu na Poljudu u Splitu. Svetu je misu, uz više suslavitelja, predvodio fra Ivan Sesar, generalni definitor i prokurator Franjevačkoga reda pri Svetoj Stolici u Rimu. U nadahnutoj je propovijedi povezao znakovitu okolnost slavlja svetkovine Duhova i spomen na svjedočki život i djelovanje fra Bernardina. Za vrijeme euharistijskoga slavlja izvedena je Sokolova *Hrvatska misa u čast bl. Nikole Tavilića*, uz još neke njegove skladbe. Zatim su svi nazočni prešli u samostanski klostur, gdje je nastavlje-

no pučko slavlje uz pjevanje nekoliko zborova i klapa te prigodnu okrjepu.

Drugi dio. Ovaj, glavni odsjek zbornika donosi radove sa znanstvenoga skupa. Podijeljeni su u tri cjeline: *Životni put fra Bernardina Sokola; Glazbeno stvaralaštvo fra Bernardina Sokola; Fra Bernardin Sokol u promicanju glazbene kulture.*

U prvoj cjelini napose dolazi do izražaja temeljni događaj Sokolova životnoga puta: tragična smrt, koju su uzrokovali partizani. Njegov subrat fra Stipe Nosić najveći dio članka posvetio je upravo ubojstvu i okolnostima toga mučnoga događaja. Analizirajući dostupne dokumente i izjave svjedoka došao je do jasnoga zaključka kako je fra Bernardin Sokol ubijen nevin, bez suda, lažno optužen da je odao Nijemcima šestoricu partizana. Uhitili su ga pripadnici Ozne, govoreći mu da mora biti podvrgnut ispitivanju na Visu, no nakon nekoliko dana more je izbacilo Sokolovo tijelo na obalu Orebića, gdje su ga neki mještani u tajnosti pokopali (do danas mu se ne zna za grob). Prisilna šutnja vladala je oko fra Bernardina sve do nastanka slobodne Hrvatske, kada se je počelo otvoreno pisati o njegovu životnom putu. U Nosićevu članku osjeća se duboko suosjećanje zbog tragedije, želja da se jasno pokaže istina i nastojanje kako bi se pronašlo Sokolovo tijelo i dostojno pokopalo.

U širi je kontekst Sokolovo ubojstvo stavio povjesničar Josip Dukić, obrađujući komunističko-partizanske čistke u dubrovačkom kraju. Autor piše o zauzimanju Korčule 13. rujna i Dubrovnika 18. listopada 1944., kada su se dogodili brojni zločini s ubojstvima građana. U tom pogledu "djelatne" su bile partizanske jedinice, pod izravnom kontrolom Komunističke partije. I druga mjesta na tom području bila su podvrgnuta pljački, nasilnom odvođenju i grubim pogubljenjima, ne samo pojedinačnim,

nego i masovnim. "Veći dio likvidacija izvršen je bez sudskih presuda, dok je dio presuda sastavljen tek nakon samih likvidacija" (str. 103). Da je u dubrovačkom kraju Ozna bila vrlo aktivna potvrđuje Dukić detaljnim opisom poznatoga događaja u kojem su na otočiću Daksa pokraj Dubrovnika između 24. i 29. listopada 1944. pogubljena 44 poznata Dubrovčanina (usp. neka bude spomenuto da je među osam svećenika bio isusovac p. Petar Perica, pisac poznatih crkvenih pjesama *Do nebesa* i *Zdravo Djevo*). S obzirom na fra Bernardina autor članka navodi kako su ubojice govorile da nije bio naklonjen antifašistima i to je bilo dovoljno da ga košta života. Dukić piše članak na temelju podataka iz već objavljenih djela, stavlajući ih u zaokruženu preglednu cjelinu.

Ovdje se nalazi i kraći članak Mladenka Domazeta, iz kojega saznajemo kakvo je bilo okruženje u Kaštel Sućurcu u vrijeme Sokolova rođenja i odrastanja (1888.–1900.). Autor piše o ekonomskoj regresiji, skorom početku industrijalizacije, promjenama u strukturi stanovništva, standardu naselja. Riječ je o svakodnevici kaštelanskoga kraja.

Tu još spada i rad o fra Bernardinu kao članu domoljubne i kulturne Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja", koji je napisao Josip degl'Ivelio. Sokol je primljen u tu organizaciju "kao vrhunski intelektualac, svećenik, redovnik i glazbenik" s imenom Zmaj Putaljski. Bio je povezan s udrugom glazbeničkim djelovanjem, pišući skladbe s domoljubnom tematikom, posvećene Družbi i njezinu pjevačkomu zboru.

Odsjek o Sokolovu glazbenom stvaralaštvu ima pet radova i moglo bi se reći da je najvažniji drugi po redu pod naslovom *Paradigme liturgijskih skladbi fra Bernardina Sokola (1888.–1944.): Novi pogledi, kontekstualizacija i revalorizacija*. Sokol je, naime, kao franjevački

svećenik u prvom redu bio crkveni skladatelj koji je pisao glazbu za liturgijska slavlja, pa su se Hana Breko Kustura i Vito Balić usmjerili na europsku i hrvatsku kontekstualizaciju i novu analizu fra Bernardinova misa. Upravo u misama nalazi se Sokolov skladateljski *credo*, utemeljen na vlastitom načinu tretiranja gregorijanskoga pjevanja, odnosno gregorijanske melodije. On je gradio i osebniji oblik u kojem se naslućuju neki skladateljski uzori i modaliteti. Obogaćivao je crkvenu glazbu i suvremenim postulatima te je pisao djela od onih najjednostavnijih do najsloženijih. Autori rada uspješno su dali novu valorizaciju mjesta koje fra Bernardin Sokol ima u povijesti naše crkvene glazbe u prvoj polovici 20. stoljeća.

Stipica Grgat i Vito Balić u svojem radu predstavljaju izvorna i nova notna izdanja Sokolovih djela, posebno se osvrćući na zbirku *Angelusi*. Oni daju pregled važnoga fra Bernardinova izdavačkoga pothvata pod naslovom *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu*. Donose pregled i strukturu svih tiskanih djela i podnizova, uz navod ostalih zastupljenih autora, kako hrvatskih tako i inozemnih. Posebno su prikazana izdanja njegovih djela *Angelusi* i *Missa jubilaris*, uz najavu novoga tiska svih misa i izabranih crkvenih solo popijevaka. To su, naime, Sokolova djela koja zauzimaju nezaobilazno mjesto u hrvatskoj liturgijskoj i umjetničkoj glazbi općenito.

Najopširniju studiju (96 stranica!), u kojoj je obrađena svjetovna glazba fra Bernardina Sokola, napisale su Ivana Tomić Ferić i Jelica Valjalo Kaporelo. Tu spadaju zbornice skladbe, himne, glazbeni monolozi i instrumentalne kompozicije — ukupno 170 djela različitoga sadržaja. “Sokol je oblikovao svoj svjetovni opus ne samo kao refleks glazbeno-estetskih pobuda već i onih glazbeno-pedagoških, pokušavajući pomoći mladima u svladavanju tehničko-

ga glazbenog umijeća i prilagodavajući svoje vlastito stvaranje onim izvođačkim sastavima koje je imao na raspolaganju” (str. 223). Ako se tomu doda i ideološki kontekst, onda nam je barem djelomice jasno zašto su i danas djela fra Bernardina dosta zanemarena i u izvodenju zapostavljena, za razliku od njegova vremena. Autorice ističu stvaralaštvo za djecu i mlade, između ostaloga istražujući “mogućnosti glazbeno-pedagoške primjenjivosti toga segmenta Sokolova opusa s naglaskom na modalitete njegove primjene na osnovnom stupnju glazbenoga obrazovanja” (str. 295).

Tea-Tereza Vidović Schreiber analizira stilske značajke pjesama (tekstova) u Sokolovu djelu *Glazbeni monolozi*, pisanom za djecu. Ističe činjenicu da djeca vole slušati njima prilagodenu poeziju, napose povezanu s glazbom, pa u tom smislu to djelo ima zasebno mjesto u Sokolovu stvaranju. Skladatelj je birao tekstove iz raznih časopisa: kako one uvažених pjesnika za mlade, zatim anonimnih pisaca, tako i one koje su pisala sama djeca. A teme i motivi su razni: “od ilustriranja životinjskoga svijeta, raznih zanimanja do religioznih motiva, a sve je prožeto finim humorom koji ovim pjesmama daje vedri ton” (str. 313).

Prilog koji je napisao Vladan Vuletin govori o krugu svećenika glazbenika u Kaštelima novijega doba. Uz fra Bernardina Sokola prikazuje i njegova subrata fra Ivu Perana i dominikanca o. Jordana Viculina. U prvi se mah čini da je tekst o fra Bernardinu do neke mjere suvišan, jer se o njemu opširno piše u svim ostalim priložima zbornika, napose u već gore spomenutom pod naslovom *Životni put fra Bernardina Sokola*. S druge strane, ipak je prikladno da se u jednoj cjelini prikaže taj “glazbeni tro-list” kaštelanskih svećenika redovnika.

Treća cjelina govori o Sokolovu promicanju glazbene kulture. Najprije je Marijan Steiner obradio njegovu uloga

u pokretanju inicijative za glazbenu formaciju u našoj Crkvi. Riječ je o zamisli da i Hrvati dobiju crkveno–glazbenu školu poput drugih katoličkih naroda u Europi. Tom se mislju fra Bernardin zanosio čitava života, imajući pred očima u prvom redu glazbene institucije u Beču i Rimu, gdje se i sam školovao. Nažalost, rat i poraće, a prije svega njegova tragična smrt, odgodili su ostvarenje takve ideje sve do 1963., kada je u Zagrebu osnovan Institut za crkvenu glazbu. Autor je prilog napisao na temelju već tiskanih tekstova, kao i neobjavljenih Sokolovih pisama u Arhivu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu i Arhivu Franjevačke provincije Svetoga Jeronima u Zadru.

Stvaranje i djelovanje fra Bernardina bilo je cijenjeno i kod drugih naroda, što potvrđuje članak na slovenskom jeziku, čiji je autor svećenik ljubljanske nadbiskupije muzikolog Edo Škulj: *Tragovi i odjeci fra Bernardinovih skladbi u Sloveniji*. Utvrđujući kako su između dva svjetska rata Slovenci objavljivali svoje priloge u časopisu *Sveta Cecilija* u Zagrebu, a Hrvati u *Cerkvenom glasbeniku* u Ljubljani, autor ističe da je među njima najviše prisutan fra Bernardin Sokol. Između 24 bibliografske jedinice u slovenskom časopisu nalazi se jedna skladba, dva opsežna članka, tri dopisa i 18 ocjena (prikaza) njegovih skladbi.

Posljednja dva članka govore o utjecaju, korištenju i zapisivanju pučkoga crkvenoga pjevanja te Sokolovim teoretskim radovima s toga područja. Joško Čaleta obrađuje studije fra Bernardina u *Svetoj Ceciliji* o pučkom pjevanju na otoku Krku te o *Gospinu plaču* u poznatoj procesiji *Za Križen* na otoku Hvaru. U svojoj melografsko–etnografskoj aktivnosti Sokol “je svoj predmet istraživanja pronašao u bogatoj tradiciji crkvenoga pučkog (glagoljaškog) pjevanja. Njegova zapažanja, opisi i komentari dopunjeni vrsnim transkripcijama bili

su polazište generacijama nadolazećih istraživača koji su se bavili spomenutim temama” (str. 395). Zanimljivo je spomenuti sljedeće: *Gospin plač* s Hvara (kojemu je moguće zapisati samo “srčiku napjeva”) i dvoglasje tjesnih intervala Istre i Hrvatskoga primorja (pripada mu djelomice i pučko pjevanje s otoka Krka, koje se ne može “točno ukajdit”), uvrstio je Unesco u Parizu 2009. u popis svjetske nematerijalne kulturne baštine.

Jerko Martinić u članku o melografskim izazovima dokazuje da “za ono što je Sokol racionalnim uvidom i preciznim spoznajama ‘skrivenog’ iz specifičnosti tradicijske prakse pjevanja uspijevao otkriti i definirati, daje mu za pravo da bez ikakve dvojbe bude uvršten u rang naših znanstveno prestižnih melografa, muzikologa” (str. 420). To je važna pohvala fra Bernardinu za znanstveno etnomuzikološko područje, koju pisac uvjerljivo tumači.

Oni koji prisustvuju simpozijima mogu u relativno kratkom vremenu dobiti prilično zaokruženu sliku o nekoj temi. No tek na temelju objavljenih cjelovitih radova može se steći više–manje potpuna spoznaja o tom predmetu. Tako je i sa simpozijem o fra Bernardinu Sokolu (na kojem je sudjelovao i autor ovoga prikaza), odnosno objavljenim radovima u zborniku. Ponekad se pojedine činjenice i događaji ponavljaju u priložima pojedinih autora, što se donekle čini suvišnim, no to je i razumljivo jer svaki od njih želi u svojem radu dati zaokruženu cjelinu. Pisci članaka uložili su veliko znanje i trud u otkrivanju raznih pojedinosti i okolnosti iz Sokolova života. Nakon velike monografije muzikologinje Marije Riman *Glazbenik fra Bernardin Sokol* (Rijeka, 2010.), u ovom zborniku dobivamo također dosad nepoznate podatke, a potom s raznih vidika zaokružen uvid u život i djelovanje toga važnoga hrvatskoga franjevca. Pokretač i duša velikoga projekta koji se

održavao kroz tri dana u Kaštelima i Splitu (a zatim i kao urednik zbornika) jest fra Bernardin Škunca. On je s velikom ljubavlju, organizatorskom sposobnošću i silnim marom ostvario važno djelo za svoju Franjevačku provinciju Svetoga Jeronima i cjelokupnu hrvatsku kulturnu javnost.

Nakon svih ovih članaka i priloga može se još jednom ustvrditi da je fra Bernardin Sokol bio sposoban, poduzetan i marljiv čovjek, no istovremeno zahtjevan i nemiran duh, koji je nailazio na nerazumijevanja ne samo svojih starješina, nego i nekih drugih crkvenih osoba. Ipak, i bitni ljudi u našoj sredini podržavali su njegovo djelovanje. Bio je on čovjek širokih pogleda, školovan u dvama europskim glazbenim središtima — Beču i Rimu, poznavatelj glazbenih prilika u svijetu, napose na crkvenom području. Pomalo fantast, zanosio se velikim poduhvatima, napose s obzirom na glazbenu izobrazbu i osnivanje crkveno-glazbene škole. O njoj je “sanjao” cijeloga života. Prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman napisao je još u doba komunizma knjigu *Velike ideje i mali narodi*. A fra Bernardin bio je prije stotinu godina čovjek velikih ideja, od kojih mali narodi poput hrvatskoga, postaju veliki.

Marijan Steiner

Semir Salihović, *Recepcija prijevoda Bucailleove knjige Biblija, Kur'an i nauka u bivšoj Jugoslaviji*. Sarajevo: Dobra knjiga, 2020, 155 str.

Nova prosudba prevedene knjige o znanstvenoj vrijednosti Kurana

U kratkoj biografiji zabilježeno je da je autor rođen 1987. u selu Nezuku općine Sapna kod Zvornika, pohađao je Mješovitu srednju školu u Sapni te je 2010. uspješno okončao Fakultet islam-

skih nauka u Sarajevu (str. 151). Šest mjeseci djelovao je kao imam Bošnjaka u Švedskoj, a od 2011. obavlja službu nastavnika islamskoga vjeronauka na dvije srednje škole u Sarajevu. Budući da je aktivno uključen u međureligijski dijalog muslimana i kršćana, profesor Fakulteta islamskih nauka Adnan Silajdžić vodio ga je u izradi magistarskoga rada o kontroverznoj knjizi francuskoga egiptologa i liječnika Mauricea Bucaillea u kojoj iznosi znanstvenu utemeljenost Kurana, a Bibliji nije čee znanstvenu vrijednost. Ova knjiga autorov je doradeni magistarski rad s pozitivnom recenzijom pred tiskanje dvojice muslimanskih teologa u Sarajevu.

Maurice Bucaille (1920.–1998.) bio je francuski liječnik i egiptolog. Autor je u prvo poglavlje uvrstio podatke o njemu do kojih je mogao doći (str. 23–41). Maurice Bucaille odrastao je u katoličkoj obitelji, studij medicine, egiptologije i arapskoga jezika završio je u Parizu. Kao liječnik zanimao se je za vjeru svojih pacijenata muslimana, pa je pročitao prijevod Kurana na francuski, a jedan mu je pacijent rekao da ljepotu te svete knjige može doživjeti samo ako ju razumije na izvornom jeziku — arapskom. Kad je naučio dovoljno arapski i zaželio istraživati tijelo “faraona egzodusa”, zatražio je i dobio dopuštenje egipatske vlade te je postao kućni liječnik predsjednika Sadata. Egipćani su mu dopustili da faraonovu mumiju slika i organizira prijevoz u Francusku radi dubljega proučavanja. U Kuranu su na više mjesta spomenuti faraon i događaji izlaska Izraelaca iz Egipta. U suri 10,92 zapisano je: “Danas ćemo tijelo tvoje spasiti da bi ono bilo znamenjem za one koji će iza tebe doći.” Neki komentatori smatraju da bi se to moglo povijesno odnositi na “faraona izlaska”, čije je tijelo balzamirano i sačuvano. Maurice Bucaille ga je analizirao te je ustanovio da je umro utapanjem. Sadat je posredovao